

“YURTTA BARIŞ, CİHANDA BARIŞ”

Prof. Dr. MEHMET GÖNLÜBOL

I. GİRİŞ

Sonuna yaklaşmakta olduğumuz XX. yüzyıl içinde iki dünya savaşının acısını yaşayan ve bugün çok daha büyük yıkıma yol açabilecek nükleer savaş tehlikesiyle her an karşı karşıya bulunan insanlık, barışın erdemine artan bir inanç duymaktadır. Uluslararası alanda, barışın önemini vurgulayan çabalar yoğunlaşmaktadır. Kitle haberleşme ağının yaygınlaşması ve toplumlararası ilişkiler çerçevesinin geniş boyutlara ulaşmasıyla, bugün dünyamız, insanlığın ortak değerlerinin barış içinde korunması gereğini daha iyi kavramaktadır. Hızlı nüfus hareketleri ve teknolojik gelişmelerle giderek küçülen dünyamızda, barış fikri yücelerek yaygınlaşmaktadır.

“Yurtta barış, cihanda barış” ilkesi işte bu olguyu dile getirmektedir. Üstelik, dünyada barışın önemini belirtmenin ötesinde, bu hedefe varmanın yolunu da göstermektedir: Dünyada barış için, önce her ülkenin kendi içinde barış kurulmalıdır. Böylece, refah ve huzur, yani barış ortamında yaşayan milletlerden oluşan uluslararası toplum da barış ve sükûn içinde olacaktır. Ferdî sorumluluğa dayalı bir toplum düzeni anlayışını dile getirmektedir. İyi bir bütün, ancak teker teker iyi durumdaki parçalardan oluşabilecektir. “Yurtta barış, cihanda barış” ilkesinin anlamı, bir başka ifadeyle şudur: “Dışarıdaki güvensizlik, içeride güvensizliği, içteki güvensizlik de dıştaki güvensizliği besler.”¹

“Yurtta barış, cihanda barış” ilkesi, dış politika alanındaki çağdaş kurama da uygundur. Dış politika, dış ve iç etkenlerden oluşur. Dış ve iç değişkenler birlikte dış politikayı oluşturdukları gibi, dış politika da geriye dönüş yaparak (geri bildirim-feedback) dış ve iç etkenleri etkiler². Bu olguları “yurtta barış, cihanda barış” ilkesi açısından değerlendirelim.

¹ Frank Tachau, *The Politics of Authority, Democracy and Development*, Praeger Publishers, New York, 1984, s. 165.

² Ömer Kürkçüoğlu, “Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler (1946’dan bu yana)”, A.Ü. *SBFD*, Cilt: XXXIII, no: 1-2 (Mart-Haziran 1978), ss. 213-214.

“Yurtta barış, dış politika üzerinde, barış sonucu veren bir iç etken rolü oynamaktadır. Barışçı dış politika da, geriye dönüş yaparak, iç barışı güçlendirici etkide bulunmakta ve bu karşılıklı etkileşme böylece devam etmektedir.

Ülkelerin ayrı ayrı “dış politikaları” ise, başka etkenlerle birarada, “uluslararası politikayı” oluşturmaktadır³. Yani, ayrı ayrı ülkelerin *dış politikaları*, birer iç etken gibi, *uluslararası politikanın* oluşmasında rol oynamaktadır. Bu dış politikalar, barışçı nitelik taşırsa, sonuçta uluslararası alanda da barış egemen olacaktır. “Cihanda barış” da, geri bildirim yoluyla ülkelerin barışçı dış politikalarını ve o kanalla iç yapılarını olumlu yönde etkileyecektir. Bu karşılıklı etkileşim devam ederek “yurtta barış”, “cihanda barış”ı; “cihanda barış” da “yurtta barış”ı oluşturacak ve güçlendirecektir.

II. “YURTTA BARIŞ, CİHANDA BARIŞ” İLKESİ’NİN DOĞUŞU

Atatürk’ün dış politikası söz konusu olduğunda, hatıra ilk gelen “yurtta barış, cihanda barış” ilkesidir. Dışişleri Bakanlığı binasına girildiğinde, ilk olarak, duvardaki bu yazı göze çarpar. Gerek 1961, gerekse 1982 Anayasamızın başlangıç kısmında, yine bu ilkeye yer verilmiştir. Kısacası, Türkiye’nin dış politikası tartışılırken daima ilk olarak bu düstur hatıra gelir.

“Yurtta barış, cihanda barış” ilkesinin, Türkiye’nin dış politikasındaki gerçek yeri ve önemi konusuna geçmeden önce, bir hususun açıklanmasında yarar vardır. Bu ilkenin, ilk defa Atatürk tarafından dile getirildiğine ilişkin bir belgeye tarafımızdan rastlanmamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi’nin 10 Mayıs 1931’de toplanan Üçüncü Kongresi’nin yeni kabul ettiği programın 7. Bölümünün 3. Maddesi şöyle kaleme alınmıştır⁴: “Yurtta barış ve cihanda barış başlıca prensibimizdir.” Bununla birlikte, Atatürk, 1 Kasım 1928’de T.B.M.M.’nin 3. Dönem 2. Toplanma Yılı’nı açarken yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

“Efendiler, Harici siyasetimizde dürüstlük, memleketimizin emniyetine ve inkişafının masuniyetine dikkat, şiarı hareketimize kılavuz olmaktadır. Esaslı islahat ve inkişafat içinde bulunan bir memleke-

³ bk.: Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika, İlkeler-Kavramlar-Kurumlar*, Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı, A.Ü. SBF Yayınları: 546, Ankara, 1985, ss. 28-29.

⁴ Mehmet Gönlübol, “Atatürk’ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler”, *Atatürk Yolu* (Der.: Turhan Feyzioğlu), Otomarsan Kültür Yayını, İstanbul, 1981, s. 269.

tin hem kendisinde, hem muhitlerinde barış ve huzuru cidden arzu etmesinden daha kolay izah olunabilecek bir keyfiyet olamaz. Bu samimi arzudan mülhem olan haricî siyasetimizde memleketin masuniyetini, vatandaşların haklarını herhangi bir tecavüze karşı bizzat müdafaa edebilmek kudreti de bilhassa gözde tuttuğumuz noktadır”⁵.

Görüreceği gibi, ilk defa Atatürk tarafından söylenmemiş olsa bile, 1928 yılındaki bu ifadenin, “yurtta barış, cihanda barış” düsturuna ışık tuttuğuna şüphe yoktur. Asıl önemli olan husus, yukarıda belirttiğimiz gibi, Atatürk’ün, daha sonraki tarihlerdeki konuşmalarında bu ilkeye sık sık yer vermiş olmasıdır. “Yurtta barış, cihanda barış” ilkesi, Atatürk’ün dış politikasının temel taşıını oluşturmuştur. Bu ilkenin Atatürk’le özdeşleştirilmesi sebepsiz değildir.

Esasen, “yurtta barış, cihanda barış” ilkesini oluşturan fikir çerçevesini Atatürk’te bulmaktayız. Atatürk, düşünce ve uygulamalarıyla, bu ilkenin hem iç, hem de dış yönünün çerçevesini çizmiştir. Atatürk, içteki başarısıyla “yurtta barış”a; dıştaki başarısıyla da “cihanda barış”a hizmet etmiştir. Bir alandaki başarısı, diğer alandakini pekiştirmiştir.

III. “YURTTA BARIŞ, CİHANDA BARIŞ” İLKESİNİ OLUŞTURAN ETKENLER

A. Atatürk’ün Demokrasiye Olan İnancı

“Yurtta barış, cihanda barış” ilkesinin temel şartını oluşturan yurtta barış fikri, içeride refah ve huzur ortamını gerekli kılar. Bu ise, ilk önce milletin kendi kaderine bizzat yön verebilmesini gerektirir. Ancak “kendi kendisinin efendisi” olan bir toplum, yurtta sağlam temellere dayalı, yani kalıcı bir barış ortamı kurabilir. İşte Atatürk’ün ilk ve temel başarısı bu alanda olmuştur. Atatürk, “millî egemenlik” düşüncesine dayalı, çağdaş bir Cumhuriyet kurmuştur.

⁵ Atatürk’ün *Söylev ve Demeçleri (T.B.M. Meclisi’nde ve C.H.P. Kurultayları’nda)*, 1919-1938, C.I, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, Ankara, ss. 242-243.

“Yurtta Barış, Cihanda Barış” ilkesi, Atatürk tarafından çeşitli vesilelerle tekrarlanmıştır. Meselâ, Cumhuriyet’in 10. Yıldönümü münasebetiyle ABD Cumhurbaşkanı Roosevelt’e gönderdiği mesajda şöyle diyordu: “Türkiye Cumhuriyeti’nin en esaslı umdelerinden biri olan, yurtta barış, cihanda barış gayesi, insanîyetin ve medenîyetin refah ve terakkisinde en esaslı âmil olsa gerektir. Buna elimizden geldiği kadar hizmet etmiş ve etmekte bulunmuş olmak bizim için iftihara medardır”. Hamza Eroğlu, “Yurtta Barış, Cihanda Barış”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, (Mart 1985), s. 439’dan: *Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, C. IV (1917-1938), s. 560.

“Millî egemenlik” ve “cumhuriyet” kavramlarının ayrılmaz bir parçası olan “demokrasi” konusunda da Atatürk duyarlılık göstermiştir. Her şeyden önce, Atatürk eleştiriye karşı hoşgörülüdür. Korkuya değil, sevgi ve saygıya dayalı yönetimden yanaydı. Atatürk, Türk milletinin demokrat bir kişiliğe sahip olduğuna inanç duymaktaydı.

Bu düşüncelerle, Atatürk, Türkiye’de demokrasinin kurumlaşması için çalışmıştır. Onun için batılı siyaset bilimcileri, Atatürk Türkiye’sini aynı dönemin Avrupası’ndaki tek parti yönetimlerinden çok farklı mütalâa etmişlerdir. Atatürk Türkiye’sindeki tek parti yönetimini, toplumu demokrasi yolunda yetiştirmeye, demokrasi için eğitmeye yönelik bir rejim olarak kabul etmişlerdir. Özellikle 1930 yılındaki Serbest Cumhuriyet Fırkası girişimi, Atatürk’ün çok-partitli siyasî hayatı, yani batılı demokrasi yönetimini hedef edindiğini en açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Çok-partitli siyasî hayat yolundaki 1930 denemesi, 3 ay kadar sürebilmiştir. Henüz 7 yaşında olan Cumhuriyet’e ve inkılaplara karşı olanlar, çok-partitli hayatın imkânlarından yararlanıp rejime tehdit oluşturma niyetlerini ortaya koyunca, bizzat Serbest Fırka’nın kurucuları bu tehlikeli gidişten kaygılanarak Parti’yi feshetme kararı aldılar. Ancak, ilk fırsatta, yeniden çok-partitli siyasî hayata girme fikri elbette kaybolmadı. Yaklaşan II. Dünya Savaşı’nın çalkantılı dönemi, Atatürk’ün bu hedefin gerçekleştirildiğini bizzat görebilmesini önledi. Atatürk’ün vefatından sonra II. Dünya Savaşı’nın çıkması, yeni bir erteleme daha demektir. Nihayet, 1945’de Savaş biterken, Türkiye çok partitli siyasî hayata geçecek ve böylece en yakın mesai arkadaşları, Atatürk’ün gösterdiği hedefi gerçekleştirmiş olacaklardı.

Atatürk, demokrasi anlayışının tamamlayıcısı olarak “yurtta barış”ı gerçekleştirmeye yönelik iktisadî ve sosyal nitelikli adımlar da atmıştır. 1923 yılındaki İzmir İktisat Kongresi’nde de, toplumda iktisadî kalkınmayı ve refahı sağlamaya yönelik kararlar alınmıştır⁶. Liberal kalkınma modeli benimsenmiştir. 1929 dünya iktisadî bunalımı, bütün ülkelerde müdahaleci tedbirleri gerektirince, Atatürk Türkiye’si de devletçiliğe yönelmiş ve 1933 yılında ilk Sanayi Plânı’nı kabul etmiştir. Bu, liberalizmin felsefe olarak reddedilmesi demek değildi. Dünyanın başka yerlerinde ve Batılı ülkelerin kendilerinde görülen gelişmelere paralellik gösteriyordu.

⁶ Atatürk döneminin iktisadî yönüyle ilgili olarak bk.: Muharrem Tünay, “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 4, (Kasım 1985), ss. 245-256.

İktisadî alandaki bu tedbirlerin amacı, genç Cumhuriyet'in hızlı bir kalkınma sağlaması ve Osmanlı Devleti'nin uzun çöküş döneminin bıraktığı yaygın sefaleti ortadan kaldırmaktı. Atatürk, zayıf bir toplumun, uluslararası alanda söz hakkının sınırlı olacağını biliyordu. Bir toplumun millî gücü geniş ölçüde iktisadî kalkınmasına bağlıydı. İleride inceleyeceğimiz gibi, Anadolu hareketinin dış politika hedeflerini ortaya koyan Misak-ı Millî'de de iktisadî etkenin yer alması, bu noktaya Atatürk'ün verdiği önem kanıtıydı.

Bir milletin uluslararası alanda söz sahibi olabilmesi, nasıl geniş ölçüde iktisadî kalkınmasına bağlıysa, “yurtta barış” için de, bu refahın toplum içinde dengeli biçimde dağıtılması gerekmektedir. Atatürk, bu noktaya da büyük önem vermiştir. Atatürk'ün, imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle şeklindeki görüşü, sosyal adalete dayalı, uyum ve barış içindeki toplumu hedef edindiğini ortaya koyuyordu.

Atatürk, demokrasi anlayışının tamamlayıcısı olarak, sosyal alanda da, “yurtta barış”ı gerçekleştirmeye yönelik önemli adımlar atmıştır. Topluma çağdaş bir yapı kazandırmaya yönelik inkılabları, hukuk alanındaki reformları aynı amaca yöneliktir. Özellikle, yeni Medenî Kanununun 1926 yılında kabul edilmesi ve lâiklik ilkesinin benimsenmesi, sosyal huzura yönelik büyük adımlardı. Kadın-erkek eşitliğine, dinde hoşgörüyeye dayalı bir toplum yönünde atılan adımlar, “yurtta barış”ı sağlamaya yönelikti.

Milliyetçiliğe verilen önemin sonucu olarak, başta dil ve tarih konuları yer almak üzere, kültür alanında girilen birçok hamleler milletçe yeni ve güçlü bir ruh kazandırmayı amaçlıyordu. Bu yolda oluşturulan kurumlar, toplumun uzun süredir unuttuğu kendi millî benliğini, çağın gereklerine uygun biçimde yeniden kazandırmaya yönelmekteydi.

B. Atatürk'ün Barışa Olan İnancı

“Yurtta barış, cihanda barış” ilkesinin iç yanının temel unsuru olarak, Atatürk'ün demokrasiye olan inancını inceledikten sonra, şimdi ilkenin dış çerçevesini ortaya koyacak insanîyetçiliğini ele alalım.

Atatürk, milliyetçiliğinin yanısıra insanîyetçi değerlere sahipti. Yani, düşünce çerçevesi, yalnızca kendi milleti ve ülkesiyle sınırlı değildi. Ufku, bütün dünya milletlerini ve ülkelerini kapsayacak kadar genişti. Atatürk, öncelikle kendi milletini sevip, onun sorunlarıyla ilgilenmeyi görev bilmekte birlikte, bütün dünya toplumunu da tek bir aile ve bütün milletleri bir-

birleriyle akraba sayarak⁷, insanlığın ortak dertlerinin çözümü için çalışmak gerektiği inancındaydı.

Ekim 1931'de Ankara'da yapılan Balkan Konferansı'na katılan delegelere Atatürk şunları söylemiştir:

“İnsanları mesut edeceğim diye onları birbirine boğazlatmak gayri insanî ve son derce teessüfe şayan bir sistemdir. İnsanları mesut edecek yegâne vasıta, onları birbirlerine yaklaştırarak, onlara birbirlerini sevdirecek, karşılıklı maddî ve manevî ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir. Cihan barışı içinde beşeriyetin hakiki saadeti, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve muvaffak olmasıyla mümkün olacaktır...”⁸.

Atatürk, bir ziyaret için Ankara'da bulunan Romanya Dışişleri Bakanı Antonescu'ya da, 17 Mart 1937'de şöyle demiştir:

“İnsan mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar, bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine hadim olmaya elinden geldiği kadar çalışmalıdır...Çünkü dünya milletlerinin saadetine çalışmak, diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetini temine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, vuzuh ve iyi geçim olmazsa, bir millet kendi kendisi için ne yaparsa yapsın huzurdan mahrumdur... En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin, bize bir gün temas etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için beşeriyetin hepsini bir vücut ve her milleti bunun bir uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur”⁹.

Atatürk, Türk milletinin, ancak barış içindeki bir dünyada huzur duyabileceğini biliyordu. “Cihanda barış” için “yurtta barış” nasıl gerekli idiyse, “yurtta barış” için de “cihanda barış” a ihtiyaç vardı. Atatürk, bu üstün nitelikleri sayesinde, Türkiye'nin önderi olmanın ötesinde, bütün Dünya'nın büyük önderlerinden biri yüceliğine ulaşabilmiştir.

⁷ Sevim Ünal, “Atatürk'ün Balkanlar'daki Barışçı Siyaseti” (Tebliğ), IX. Türk Tarih Kongresi, 21-25 Eylül 1981, Ankara.

⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II (1906-1908)*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1951, s. 270.

⁹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, ss. 278-279.

Atatürk, çok iyi bir asker olduğu gibi, üstün diplomatik ve devlet adamlığı yeteneklerine de sahipti. Askerî ve sivil değerleri birlikte üzerinde toplamıştı. “Atatürk, bir özel söyleşide, ‘Diplomatlar barışın kurmaylarıdır’ demekle hem barışın, hem de onun sağlanması için diplomasi yolunun önemini belirtmiş”¹⁰, böylece diplomatik ile kurmaylık arasındaki ilgi çekişi bağı ortaya koymuştur.

Atatürk’ün, barışın değerini çok iyi bilmesinde üstün asker yönünün büyük rolü vardı. Hassas, yumuşak huylu, barışçı bir kişiliğe sahip olan Atatürk, hayatının uzun bir dönemini geçirdiği muharebe meydanlarında, savaşın ne kadar büyük acılara ve yıkıma yol açtığını yakından yaşamıştı. Savaşın ne demek olduğunu çok iyi bildiği için barıştan yanaydı.

İki savaş arası (1919-39) dönemde, Avrupa’da barışın değil, savaşın erdemine inanan ve kitleleri peşinden sürükleyen ideolojilerin liderleri, askerlikten gelmeyen kişilerdi. Üstün askerî ve sivil değerleriyle Atatürk, militanlığa özenen bu sivil önderlerin, kendi milletlerine ve bütün dünyaya nasıl bir felâket hazırladıklarını önceden görebiliyordu. Bu konuda, ABD’li General Mac Arthur’un, 27-29 Kasım 1932’de kendisiyle yaptığı görüşme sırasında, Atatürk’ün dünya durumu hakkındaki değerlendirmesi hatırlanabilir¹¹. Bu görüşmede, Almanya’da 1933’ten sonraki iç siyasî gelişmeleri ve savaşın 1940-46 arasında başlayacağını tahmin edişi, İtalya’nın savaşta başarılı olamayacağını, Almanya’nın yine ABD’nin müdahalesiyle yenileceğini, savaş sonunda asıl kârlı çıkacak devletin ise Sovyet Rusya olacağını önceden görebilmesi dikkate şâyandır.

Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında mücadele ederken dahi düşmanla diyalog kapısını aralık bırakmıştır. Anadolu’nun hedeflerinin iyi anlatılması için ve bu amaçlar gerçekleştirildiği anda da savaşa derhal son vermek üzere, düşmanla barışçı temaslara daima hazır olmuştur. Daha sonraki dönemin zıt rejimlerini barındıran uluslararası yapıda da, gerektiğinde rejim farkı gözetmeyerek dostluklar kurmak suretiyle, çağdaş diplomasinin başka bir başarı şartını daha yerine getirmiş oluyordu.

Atatürk, realist kişiliğiyle, ancak gerçek barışın sürekli olabileceğini görüyordu. Her ne pahasına ve nasıl olursa olsun gerçekleştirilecek barışın

¹⁰ İsmail Soysal, “Atatürk’ün Barışçı Politikası ve Dünyadaki Etkileri” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 4 (Kasım 1985), s. 111.

¹¹ Nimet Arsan (der.), *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, III 1918-1937*, İkinci Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1961, ss. 93-95.

sürekliliği de sınırlı kalırdı. Atatürk, gerçek barış için, onu engelleyen açlık, sefalet, silâhlanma yarışı gibi sebeplerin ortadan kaldırılması gerektiğini görebiliyordu.

IV. "YURTTA BARIŞ, CİHANDA BARIŞ" İLKESİNİN BAŞLICA UYGULAMALARI

A. *Kurtuluş Savaşı Dönemi (1919-1923)*

Kurtuluş Savaşı, niteliği gereği, barış değil savaş dönemiydi. I. Dünya Savaşı'nı yenik bitirmenin sonucu olarak işgal altına giren Anadolu, millî bir direniş içindeydi. Anadolu hareketinin lideri Atatürk, aslında arzu edilmeyen, fakat mecbur kaldığı için girilen bu savaş durumuna, onurlu bir barış antlaşması imzalandığı anda son vermeye hazırdı. Atatürk, Anadolu'nun millî hedeflerini gerçekçi bir biçimde sınırlamasını bilmişti. Misak-ı Millî, bu hedefleri ortaya koyuyordu. "Misak-ı Millî ...TBMM'nin yürüttüğü ulusal mücadelenin çerçevesini de çizmiştir"¹².

Kurtuluş Savaşı'nın ilk döneminde Atatürk'ün başlıca amacı, Anadolu hareketinin siyasî ve askerî teşkilatlanmasını sağlamaktı. Bu çerçevede, 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum ve 4 Eylül 1919'daki Sivas Kongreleri, hareketin siyasî yapısını oluşturmak amacını güdüyordu. Kurtuluş Savaşı'nın hedeflerini çizen Misak-ı Millî de böylece oluşmaktaydı.

28 Ocak 1920'de Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nca benimsenerek ilân edilen Misak-ı Millî, özetle şu ilkeleri öngörüyordu¹³.

— Osmanlı Devleti'nin Arap çoğunluğunun oturduğu ve 30 Ekim 1918 tarihli Mütareke'nin yapıldığı sırada düşman orduların işgali altında kalan bölgelerin geleceği, halkın serbest oyuyla belirlenecektir. Söz konusu Mütareke çizgisi içinde kalan ve din, ırk ve soy yönünden birleşik, birbirine karşılıklı saygı ve fedakârlık duygularıyla bağlı Osmanlı İslâm çoğunluğunun oturduğu bölgelerin tümü, hiçbir nedenle ayırım kabul etmez bir bütündür (Madde 1).

— Halkı, ilk serbest kaldıkları zamanda, kendi oylarıyla Anayurda katılmış olan "Elviye-i Selâse" (Kars, Ardahan, Batum) için, gerektiğinde yeniden halk oyuna başvurulması kabul edilecektir (Madde 2).

¹² Ahmet Mumcu, "Misak-ı Millî ve Anayasamız", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı 3 (Temmuz 1985), s. 824.

¹³ Cemil Bilsel, *Lozan*, Birinci Cilt, Ahmet İhsan Matbaası Ltd., İstanbul, 1933, ss. 364-365.

— Batı Trakya'nın hukukî durumu da, halkının tam bir özgürlük içinde açıklayacakları oylarıyla belirlenmelidir (Madde 3).

— Hilâfet ve Saltanatın Hükûmet merkezi olan İstanbul kentiyile, Marmara Denizi'nin güvenliği, her türlü tehlikeden uzak olmalıdır. Bu temel ilkeye dayalı olmak üzere, Akdeniz ve Karadeniz Boğazları'nın, dünya ticaret ve ulaşımına açılması konusunda, Türkiye'yle öteki bütün ilgili devletlerin oybirliğiyle verecekleri karar geçerlidir (Madde 4).

— İtilâf Devletleri ile düşmanlar ve bazı ortakları arasında yapılan anlaşmalara uygun olarak, azınlıkların hukuku, komşu ülkelerde Müslüman halkın da aynı haklardan yararlanması dileğiyle, Türkiye'ce sağlanacaktır (Madde 5).

— Türkiye'nin kendi millî ve iktisadî gelişmesini sağlayabilmesi için, her devlet gibi bağımsızlık ve tam serbestlik kazanması varlığının temelidir. Bu nedenle Türkiye, siyâsî, adlî, malî gelişimine engel olan bağlara karşıdır. Borçların ödenmesi de bu ilkeye uygun olacaktır (Madde 6).

Kurtuluş Savaşı, Anadolu'nun gerçekçi millî isteklerini batılı devletlere kabul ettirme mücadelesidir. Bu millî istekler, askerî ve siyâsî zafer sonunda gerçekleştirilince, savaş da kendiliğinden sona ermiştir. "Anadolu, askerî gücünü gösterdikçe barış şartları yumuşatılmış, fakat her defasında, bu yeni şartların kabulü imkânsız olduğu için, sonucu nihaî zaferler belirlemiştir"¹⁴.

Doğu cephesinde Ermenistan'a karşı askerî zafer elde edilip 2 Aralık 1920 tarihli Gümrü Barış Antlaşması yapılırken, güneyde Fransa yenilgiye uğratılmış ve 20 Ekim 1921'de Türk-Fransız Anlaşması (Ankara İtilâfnamesi) imzalanmıştır. İtalya'da Anadolu'dan çekilmekteydi. Batı cephesinde ise, Ocak 1921'deki I. İnönü, Nisan 1921'deki II. İnönü, özellikle de Eylül 1921'deki Sakarya Zaferi'nden sonra Anadolu'nun askerî gücü artık açıkça ortaya çıkmıştı. Nihayet, 9 Eylül 1922'deki Büyük Zaferle Kurtuluş Savaşı'nın askerî aşaması tamamlanmış oluyordu.

Atatürk, Millî Mücadele'deki savaş dönemi içinde bile, ileriki yılların barış tohumlarını ekmeye yönelik adımlar atmaktan uzak durmamıştır. Bir kere, dış barış açısından, düşmanla diyalog kapısını açık tutmaya özen göstermiştir. Düşman tarafının barış girişimlerini de cevapsız bırakmamış-

¹⁴ Mehmet Gönlübol ve Ömer Kürkçüoğlu, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2 (Mart 1985), s. 456.

tır. Bunu, zayıf durumda olduğundan değil, tersine, haklılığından emin bulunduğu millî isteklerini karşı tarafa ve dış dünyaya anlatabilmek için yapmıştır. Kaldı ki, Atatürk, çağdaş Türkiye'nin yerinin batıda olduğunu görüyor, bunun için de bir an önce barış yapmak istiyordu. Ancak, bunu, Anadolu'nun millî hedefleri gerçekleştirildiği takdirde kabul edebilirdi.

Atatürk, dış alanda olduğu gibi, iç yapıda da ileriki yılların barış ortamını oluşturma yolunda ilk adımları Kurtuluş Savaşı döneminde atmıştır. 23 Nisan 1920'de T.B.M.M.'nin açılması, millî egemenlik ilkesinin gerçekleştirilmesi yolunda atılmış en büyük adımdı. 1921 Anayasası, 1922'de Saltanatın kaldırılması, savaş içinde atılmış çok önemli adımlardı ki, bütün bunlar "yurtta barış" bakımından, ileride sonuç verecek büyük bir değişikliğin habercisiydi.

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle bitmesi üzerine toplanan Lausanne Barış Konferansı, Anadolu'nun Misak-ı Millî'de yer alan hedeflerinin büyük ölçüde gerçekleştirilmesiyle sonuçlandı. "Türkiye Lausanne'da genel olarak Misak-ı Millî'yi gerçekleştirmişti"¹⁵. 20 Kasım 1922'de çalışmalarına başlayan Konferans, 4 Şubat 1923'te kesintiye uğramış ve 23 Nisan'da yeniden toplanıp, nihayet 24 Temmuz 1923'te sonuçlanmıştır. I. Dünya Savaşı'na sona erdiren barış antlaşmaları içinde, karşılıklı müzakereye dayanan sadece Lausanne olmuştur. Onun için de çok uzun sürmüş, çetin müzakerelere sahne oluşturmuştu. Türk heyeti, I. Dünya Savaşı'nın galibi olan karşı tarafa, Misak-ı Millî'de öngörülen isteklerini kabul ettirmek için çetin bir diplomatik savaş vermiştir. Bir tarafta I. Dünya Savaşı'nın, diğer tarafta ise Kurtuluş Savaşı'nın galipleri arasındaki bu diplomatik mücadele, çok büyük ölçüde Türk tarafının zaferiyle sonuçlanmıştır. Ancak, diplomasinin temel bir şartı olarak, Türk tarafının da taviz vermesi gerekmiştir. Türk tarafı o sırada Fransa ile Almanya arasında sorun oluşturduğu ve pratikte tahsil edilmesi imkânsız görünen tamirat borçları meselesine benzer bir konunun Türkiye ile Yunanistan arasında çıkmasını yararsız bularak, tazminat isteğinde direktmekten vazgeçmiştir. Keza, Batı Trakya konusunda da ısrar etmemiştir. Türkiye-İrak sınırı (Musul) konusunun da, Konferans'dan sonra müzakereler yoluyla çözümünü kabul etmiştir.

Misak-ı Millî'nin büyük ölçüde gerçekleştirildiği Lausanne Barış Anlaşması'nın temel başarısı şuradadır: "I. Dünya Savaşı'nı kapatan ve Sevres'in yerini alan Lausanne Anlaşması, karşılıklı müzakereye dayanan,

¹⁵ Hamza Eroğlu, "Şerefli Bir Tarih: Lozan", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3 (Temmuz 1985), s. 810.

onun için de en son imzalanabilen ve o dönemden bugüne kadar yürürlükte kalabilen tek barış antlaşmasıdır”¹⁶.

Bu, Atatürk’ün “yurtta barış, cihanda barış” anlayışının özüne uygundur. Atatürk, uzun süren savaş yıllarından sonra, genç Cumhuriyet’in hızla çağdaş bir yapıya kavuşması gerektiğini görüyordu. Türkiye, barış ihtiyacı içindeydi; artık yeni bir savaşa tahammülü yoktu. Millî hedeflere ulaşıldığında, onurlu bir barış antlaşmasıyla, içeride bekleyen sorunlara el atmak imkânı doğabilecekti. Lozan Anlaşması, bu yolu açıyordu. Yani, Türkiye içeride barış için, dış alanda artık savaş dönemine gerek kalmadığını; çünkü Misak-ı Millî’nin zafere ulaştığını görüyordu.

B. Kurtuluş Savaşı Sonrası Dönem (1923-1938)

1. 1923-1929 Dönemi

Lausanne sonrası dönemde de Türkiye aynı anlayışla hareket etti. Lausanne’dan kalan sorunların çözümünde, Türkiye, Konferans sırasında olduğu gibi, yine temel haklarını koruyan, fakat uzlaşmaya yatkın barışçı bir tutum izledi. Özellikle, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ahali mübadelesi konusunda ve Türkiye-İngiltere ve Irak arasındaki Musul sorununda, Atatürk, yeni bir savaşa gitmekten, gerçekçi bir biçimde kaçınmasını bildi. Yeni bir savaşın, sağlayabileceği imkânlarla oranla, çok daha fazlasının kaybına yol açabileceğini görebmişti.

Ayrıntıya girmeksizin şu söylenebilir: Lausanne’da, Musul dışındaki konular, genellikle Türkiye’nin istediği biçimde çözülmüştür. Musul konusunda ise, Lausanne Barış Anlaşması’nın öngördüğü Türk-İngiliz görüşmelerinden sonuç alınmadığı için, mesele yine Anlaşma gereğince Milletler Cemiyeti’ne götürülmüş ve burada İngiltere’nin lehine bir karar çıkmıştır. Türkiye, Musul’un İngiliz mandasındaki Irak’a bırakılmasını reddetmesi halinde, yeniden savaş durumuyla karşı karşıya kalabilecekti ki, genç Cumhuriyet’in böyle bir yüke dayanabilmesi her halde kolay olmayacaktı. Atatürk, bir kere daha, politikasının temel bir özelliği olan gerçekçiliğe uygun davranarak, İngiltere’yle anlaşmayı kabul etti. 5 Haziran 1926’da Türkiye ve İngiltere, Milletler Cemiyeti’nin kararı yönünde¹⁷ bir anlaşma imzaladılar. Türk toplumunun yıllardır yoksun kaldığı bu barış

¹⁶ Gönlübol ve Kürkcüoğlu, *a.g.e.*, s. 457.

¹⁷ Aslında “hukukî” nitelikteki bu sorunda, kararı, İngiltere’nin siyasi nüfuzu altındaki Cemiyet Meclisi vermiş oluyordu. Türkiye, yine de hukuka bağlılığı gereği, karara uymaktaydı.

dönemi sayesinde, içeride büyük reform hareketlerine girişilmiştir. Önce, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet yönetimi ilân edilmiştir. Yukarıda değindiğimiz köklü yapı değişiklikleri de büyük ölçüde bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Böylece, "cihanda barış", "yurtta barış"ın pekiştirilmesini sağlamış oluyordu.

İçerideki barış ortamında durumunu güçlendiren Türkiye, uluslararası alandaki barışçı faaliyetlere de yakın ilgi duymuştur. Silâhsızlanma ve 27 Ağustos 1928 tarihli Briand-Kellogg Paktı¹⁸ konusundaki ilgi ve desteği burada hatırlanabilir. Aynı dönemde, Türkiye'nin hukuka bağlılığını gösteren başka bir önemli örnek, uluslararası uyuşmazlıkların hukuk yolu ile çözülmesini öngören 26 Eylül 1928 tarihli Genel Hakemlik Senedine taraf olması idi. Türkiye'nin, o tarihte henüz üyesi olmadığı Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nca hazırlanan ve sadece 20 kadar batılı devletin onaylayarak taraf olduğu bu sözleşmeyi tasdik suretiyle uluslararası sorunlarını hukuk yoluyla çözmeyi kabul etmesi, kendisine uluslararası alanda müstesna bir saygınlık sağlıyordu.

Atatürk Türkiye'si'nin hukuka bağlılığını gösteren başka bir olay, Bozkurt-Lotus davasıdır. Sorun, niteliği itibarıyla fazla önemli olmamakla birlikte, zamanın en büyük devletleri ile giriştiği Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış bulunan Türkiye'de büyük yankılar ve heyecan uyandırmıştır. Konunun başka bir önemli yanı, uluslararası mahkemenin vermiş olduğu kararın uluslararası hukukçular arasında uzun tartışmalara yol açmış olması idi. Olay, kısaca şuydu¹⁹: Fransız bayrağını taşıyan Lotus gemisi, 2 Ağustos 1926'da Midilli adasının 5-6 mil açığında Türk bayrağı taşıyan Bozkurt gemisiyle çarpışmıştı. Türk yük gemisi Bozkurt batmış ve yolcu ve mürettebattan ölenler olmuştu. Lotus, yoluna devamla ertesi gün İstanbul'a gelince, Türk adli makamları tedbirsizlik ve ihmâl yüzünden ölüme sebebiyet verme suçundan Bozkurt ve Lotus kaptanlarını tutuklamıştır. Davanın görülmesi sırasında, Fransız kaptanın, olayın açık denizde meydana gelmesi nedeniyle Türk mahkemelerinin yetkisiz olduğunu iddia etmesine rağmen, mahkeme, Türk ve Fransız kaptanları mahkûm etmiştir.

¹⁸ Türkiye, ABD'den sonra bu Paktı onaylayan ilk devlet olmuştur. Ayrıca; bu anlaşma, "Türkiye'nin Lausanne'dan sonra dünya devletleri arasında yapılan bir anlaşmaya ilk kez girmiş olması açısından da özel bir önem taşımaktaydı". Ersin Onulduran, "Kellogg-Briand Paktı ve Barışçı Politika", *Milliyet* gazetesi, 30 Ocak 1981.

¹⁹ bk.: Mehmet Gönlübol, "Atatürk'ün Dış Politikası...", *a.g.e.* s. 267.

Olay, Türkiye ile Fransa arasında önemli bir anlaşmazlık yaratmıştı. Fransa, diplomatik yollardan, Türk mahkemelerinin yetkisizliğinde ısrar ederek, Fransız kaptanın tahliyesini istemiştir. Türkiye ise, bu isteği reddederek sorunun Milletlerarası Daimî Adalet Divanı'na gönderilmesini önermiştir. Fransa'nın da bu öneriyi kabul etmesi üzerine, sorun, Divan'a götürülmüştür. Divan, 7 Eylül 1927'de verdiği kararda, Türkiye'nin davranış biçimini uluslararası hukuka aykırı bulmamıştır. Uluslararası bir mahkeme önünde, Millî Mücadele sırasında savaşılan büyük bir devlete karşı böyle bir davanın kazanılması, Türkiye'de olağanüstü yankılar uyandırmıştı. Devletlerin, uluslararası yargı organlarına genellikle pek itibar etmedikleri düşünülürse, Türkiye'nin, Fransa gibi nüfuzlu bir devletle olan sorununu uluslararası yargı organına götürmeyi önermiş olması, Atatürk'ün dış politikasının hukuka bağlılığının ilgi çekici bir örneğini oluşturmuştur.

2. 1929-1938 Dönemi

Ancak, 1929 Dünya İktisadî Bunalımından sonra, uluslararası alan buhranlı bir döneme girmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında yapılan, Lausanne dışındaki anlaşmaların zayıf temelleri üzerine oturtulan uluslararası barış düzeni, ancak 10 yıl kadar dayanabildikten sonra çatırdamaya başlamıştı. I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri, yenik devletlere çok ezici hükümler taşıyan barış antlaşmaları imzalatırmakla işledikleri hatanın bedelini ödüyorlardı. Bu bedeli, bütün insanlığın ödemesine de yol açacaklardı. Dünya, hızla yeni bir savaşa sürükleniyordu.

“Cihanda barış”ın sarsılması, doğal olarak Türkiye için de kaygı vericiydi. Gerçi Türkiye, sağlam bir barış anlaşmasına dayanıyordu; ama yine de uluslararası durumdan endişe duymaktaydı. Bu tablo karşısında, Türkiye, bir yandan iç durumunu güçlü biçimde korumaya ve dış alanın etkilerinden uzak tutmaya çalışırken, uluslararası alanda barışı bozacak herhangi bir adım atmaktan da özenle uzak durmayı başardı. Hatta, Boğazlar konusundaki haklı isteklerini bile, hukuk yolundan sapsmadan dile getirdi. Atatürk'ün anlayışında hukuk, kuvvetten üstün bir yere sahipti. Hukuka bağlılık, Türk dış politikasının temel bir ilkesini oluşturmuştu²⁰. Başka ülkelerin, haklı sayılamayacak talepleri için bile kolaylıkla kuvvete başvurarak oldu-bittiler yarattığı bir dönemde, Türkiye'nin bu barışsever tutumu, takdir uyandırdı. Bu ise, Türkiye'nin, istediğini elde etmesini kolaylıkla sağladı ve 20 Temmuz 1936'da, Boğazlar'da Türk egemenliğini

²⁰ Bk.: Mehmet Gönlübol, *a.g.e.*, ss. 263-268.

gerçekleştiren Montreux Boğazlar Sözleşmesi imzalandı. Bu gelişmeleri şöyle özetleyebiliriz.

Türkiye, Lausanne Barış Anlaşması'yla birarada imzalanan Boğazlar Sözleşmesi'nin getirdiği kısıtlamalardan dolayı gittikçe artan bir kaygı içindeydi. Lausanne Sözleşmesi imzalanırken, o sırada tazeliğini koruyan silâhsızlanma ümitlerine güvenerek, Boğazlar'daki egemenliğinin sınırlandırılmasına razı olan Türkiye, zamanla bu yoldaki çabaların sonuçsuz kaldığını, üstelik silâhlanma yarışının başladığını gördüğü için huzursuzluk duymaktaydı.

Türkiye, Boğazlar'ın statüsünde değişiklik yapılması yolundaki isteğini, hukukî yoldan giderek devletler hukukunun "*rebus sic stantibus* (şartlar değişmiştir)" ilkesine dayanıp Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin imzacı devletlerine duyurduğunda, artık iyice belirgin bir biçimde farklı kamplarda yer almağa başlayan bu ülkelerin hepsinden ortak bir anlayış görmüştü. Hatta, o sıralarda kuvvet yoluyla oldu-bittiler yaratmanın örneklerine alışılmaya başlandığı için, Türkiye'nin buna iltifat etmeyip hukukî çerçevede kalması takdir uyandırmıştı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda bu konuda hazırlanan 23 Temmuz 1936 tarihli bir memorandumda şöyle deniliyordu:

"Türkiye'nin Boğazlar Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesiyle ilgili talebi...haklı kabul edilmektedir...müzakere yoluyla gözden geçirilmesi teklifi ise, belli diğer uygulamalarla (procedure) memnuniyet verici (happy) zıtlık halindeydi..."²¹.

Boğazların statüsü ve gemilerin geçiş rejimiyle her zaman yakından ilgilenmiş bulunan İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin her ikisi de, Türkiye'yi bu isteğinde desteklemişlerdir²². Balkan Antantı Daimî Konseyi de, 4 Mayıs 1936'da Belgrad'da yaptığı toplantıda, Türkiye'yi bu girişiminde desteklemeyi kararlaştırmıştır²³. Türkiye'nin girişimi Lausanne Boğazlar Sözleşmesi'nin diğer akitleri tarafından da kabul edilince, Boğazların rejimini değiştirecek olan Konferans, 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montreux kentinde toplanmıştır. İki ay kadar süren Konferans toplantılarından

²¹ Public Record Office (İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivi), Belge No: E4702/26/44, Fo371/20080, Foreign Office Minute, 23 July 1936.

²² bk.: Tefik Rüştü Aras, *Görüşlerim*, İstanbul, 1945, ss. 122-126; Ahmet Şükrü Eşmer, *Siyasi Tarih (1919-1939)*, Ankara, 1953, ss. 224-225; A.J. Toynbee, *Survey of International Affairs-1936*, ss. 601-603.

²³ A.J. Toynbee, *a.g.e.*, s. 610.

sonra, 20 Temmuz 1936'da imzalanan yeni Boğazlar Sözleşmesi'yle, Türkiye'nin kısıtlanmış bulunan hemen bütün hakları iade edilmiş, buradaki Türk egemenliği gerçekleşmiş oluyordu.

I. Dünya Savaşı sonrası barış düzenini koruyan ve “antirevizyonist” diye adlandırılan İngiltere-Fransa ile, bunu yıkmak isteyen “revizyonist” Almanya-İtalya arasında iki bloklu bir yapının doğduğu 1930'lar boyunca Türkiye, izlediği dengeli politikayla, her iki tarafın da saygısını toplamasını bilmiştir. Montreux Konferansı'nın kapanış oturumunda, birbirinden farklı rejimlere mensup heyet başkanlarının, mutlak nezaket konuşmalarının ötesinde, Türkiye'nin izlediği politikadan övgüyle söz etmeleri, Atatürk'ün başarısının bir sonucu idi²⁴. “Barışçı Türkiye, ‘yurtta barış, cihanda barış’ı, sadece bir ilke olarak değil, bir politik düstur olarak uygulamakta, onda insanlığın mutluluğunu da aramakta” idi²⁵.

Türkiye, I. Dünya Savaşı sonrası barış düzenlemesinden dolayı bazı sıkıntıları bulunduğu halde, hem genel olarak hedefine ulaşmış, hem de “cihanda barış”dan yana olduğu için, daha ziyade İngiltere tarafıyla işbirliğine yönelmiştir. Bunu yaparken, Almanya tarafının haklı şikâyetlerine anlayış da duymaktaydı. Bu ülkelerle de diyalog içindeydi.

Türkiye, batıyla pürüzlerini büyük ölçüde gidermiş olarak, başta İngiltere olmak üzere, bu ülkelerle şimdi yakınlaşmaya yönelebilirdi. Türkiye'nin, bu yöndeki yapı değişikliği de böyle bir yakınlaşmayı teşvik edecek durumdaydı. 1930 yılında, Atatürk'ün, çok-partili siyasî hayat yolunda girişimlerde bulunması da bu gelişime uygun düşüyordu.

Türkiye, 1930'larda İngiltere tarafıyla hem dolaylı, hem de doğrudan işbirliğine yöneldi. Dolaylı işbirliği çerçevesinde, 18 Temmuz 1932'de Genel Kurul'un oybirliğiyle üyelğe daveti üzerine Milletler Cemiyeti'ne girişi, 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı'nın²⁶ ve 8 Temmuz 1937'de de Sâdabad Paktı'nın kuruluşunda öncülük yapması belirtilebilir. Doğrudan işbirliği çerçevesinde de, 1935'de İtalya'nın Habeşistan'a saldırısı üzerine

²⁴ Meselâ Romen Dışişleri Bakanı'nın kapanış oturumundaki sözleri: Seha L. Meray-Osman Olcay (Çev.), *Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, A.Ü. SBF Yayınları, No. 390, Ankara, 1976, s. 27.

²⁵ Hamza Eroğlu, “Yurtta Barış...”, *a.g.e.*, s. 445.

²⁶ Türkiye'nin, Kurtuluş Savaşı'ndan 12 yıl sonra, Yunanistan'la Antant'ın kuruluşunda öncülük yapması ilgi çekici bir gelişmeydi. Türkiye, “Cihanda Barış”a bağlılığını bir kere daha kanıtlayarak, Yunanistan'la dostluğa yönelmişti.

1936'da oluşturulan Akdeniz Paktı'ndan ve aynı yıl Türkiye'nin İngiltere'ye ikili ittifak teklifinden²⁷ söz edilebilir. Türkiye, İngiltere ve Fransa'yla giriştiği doğrudan işbirliğini sürdürecektir ve Atatürk'ün vefatından sonra Hatay sorununun da çözümü üzerine²⁸, 19 Ekim 1939'da Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması'nı imzalayacaktır.

V. SONUÇ

“Yurtta barış, cihanda barış” ilkesi, Atatürk Türkiye'sine önce Kurtuluş Savaşı'nı, daha sonra da içeride çağdaş bir yapı, dışarıda ise, bütün uluslararası toplumda saygınlık kazandırmıştır. Bu ilke, Atatürk'ten günümüz Türkiye'si'ne kalan en veciz bir dış politika düsturudur. Hatta, yalnız Türkiye için değil, bütün Dünya milletleri bakımından da geçerli bir doğrultuyu ortaya koymaktadır.

“Yurtta barış, cihanda barış” ilkesinin iç yönü, devletlere, kendi toplumlarında siyasi, iktisadî ve sosyal bakımdan çağdaş bir yapı oluşturma görevini vermektedir. Kalıcı bir iç barış, ancak bu yoldan sağlanabilecektir. Bu, devletlerin, yalnız kendi milletlerine değil, uluslararası topluma karşı da görevini oluşturmaktadır.

“Yurtta barış, cihanda barış” ilkesinin dış yönü ise, devletlere, özellikle şu iki sorumluluğu yüklemektedir: Hukuka bağlılık ve bölgesel-uluslararası alanda işbirliğine katkı. “Hukuka bağlılık”, barışın temel şartıdır. Uluslararası toplumun hukuku, uluslararası hukuktur. Fakat, uluslararası hukuk iç hukuk kadar gelişmemiştir; çünkü uluslararası toplum, ulusal toplumlar kadar iyi teşkilatlanmamıştır. Uluslararası hukuk, henüz ilkel nitelikte olan uluslararası toplumun, pek gelişmemiş bir hukukudur. Devletler, uluslararası sorunlarının önemli bir bölümünü hukukî yollardan çözüme bağlamak istememektedir. Bunun birinci nedeni, uluslararası hukukun henüz yeterince gelişmemiş olmasıdır. İkincisi de, devletlerin, önemli sorunlarını hukukî yollardan çözmek ve uluslararası yargı organlarına götürmek istememeleridir. Uluslararası yargı organlarında, hemen her zaman, anlaşmazlıkta taraf olan devletlerin de hâkimleri veya hakemleri bulunmakla birlikte, mahkeme üyelerinin çoğunluğunu başka devletlerin

²⁷ Feridun Cernal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi-Sayı 40, Ankara, 1980, s. 83.

²⁸ Türkiye'nin Batı'yla kurduğu yakınlaşmanın yarattığı olumlu çerçevede, Hatay konusu da 1937'den itibaren çözümlenecek yoluna girmişti. Gelişmeleri için bk.: Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, “1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası”, *Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1973*, A.Ü. SBF Yayınları No. 279, Ankara, 1974, ss. 140vd.

vatandaşları oluşturmaktadır. Devletlerin, önemli sorunlarını bu organlar önüne götürmek istememelerinin başlıca nedeni budur. Uluslararası hukuk, her türlü eksiğine rağmen gelişme halindedir. Uluslararası topluma düşen görev, bu gelişmeye sürekli katkıda bulunmaktır.

“Bölgesel-uluslararası alanda işbirliğine katkı”da, “cihanda barış”ın temel bir şartıdır. Barışı korumaya yönelik gerek bölgesel, gerek uluslararası çaptaki işbirliği faaliyetlerine katkıda bulunmak, bu amaçla oluşturulan kuruluşlar içinde veya diğer çalışmalarda yer almak, devletlere düşen bir başka görevdir.

Atatürk Türkiye’sinin, “yurtta barış, cihanda barış” ilkesinin sahibi olarak, her iki alanda da kendine düşen görevleri yerine getirdiğini yukarıda inceledik. Daha 16 yıl önce Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’nun düşmanı olan Yunanistan’da, Atatürk’ün vefatı üzerine belirtilen görüşler²⁹, Türkiye’nin barış yolundaki başarısını sergiliyordu. Türkiye, Atatürk’ün vefatından sonra da, bu ilkeye tam bir sadakatla bağlı kalarak barış yolunu izlemiştir.

Atatürk’ün görüşleri konusunda Dünyada yeterli analizler yapılmış değildir. “Özellikle, Atatürk’ün uluslararası ilişkiler, barış ve güvenlik üzerindeki düşünceleri ve izlediği yol, gereğince anlaşılmamıştır. Arşiv belgelerine dayalı incelemeler yapıldıkça, O’nun devletler arasındaki ilişkilerde egemen olmasını dilediği ilkelerin değerinin öğrenileceğine kuşku yoktur”³⁰.

²⁹ Bilâl N. Şimşir, “Atatürk’ün Ölümü Karşısında Yunanistan” (Tebliğ) IX. Türk Tarih Kongresi, 21-25 Eylül 1981, Ankara.

³⁰ İsmail Soysal, *a.g.e.* s. 117.